

Эхээрдэ

**Ытыктабыллаах сылгыныгтарбыт, өрөспүүбүлүкэ сылгыны иитиигэ салаатын
бэтэрээннэрэ уонна үлэһиттэрэ!**

Энгийн идэвхт бургасныг хамгаалж байгаа нь – Сэлэнгэний хүрээлэн тойрогтой иштэйгээр эргөдлийн бүсийг бий болгох бургасныг өрсөлдүүлэгчид олгох үйлчилгээний систем.

Сага сүрьеэр сумынны үүрдэи тити куускэ сайдар кыастаах. Өрстүүрүмүсүмүт сылы асастынан дөйдү үрүмүн бастыах мээстээх. Бүгүн бу саагаар Сага сүрьеэр 1739 сумынныт үлэшир-хамсыар. 2018 сыл тохсунуу 1 күнүсүмүтү түрүмүн, сыды асастаах 183 889 буука. Бу асастыт сылы кытта таскээстээх, 1,3%-нан эбээх.

Энгийн бүтэцтэй гурдан, сэлэгны шатааны сайвчлалархаа анхны 2016 сэл атырдагч нийлсэр "Саха Өрсөнүүбүлүктүгэр сэлэгны үөрдөөн шатааны сайвчлалар дьайаллар тустарынан" Саха Өрсөнүүбүлүктүн Ил Дарханын Биликээ тасастыбыта. Бу докумун сорунтарын толороргоо лүүх олоһурунаа? Бастаан туран, кыттыгас үбүлүктүн чэрчиттөөн өрсөнүүбүлүктэ судастыгасты-беппай бюджетын суотугар сэлэгны шатэр баххаары тутуу барар. Бүгүгү күнгө 1 мөлүгүн салуобайтан шатэргоо суох кэлэйдээх өйөбүлү сэлэгны шатэр 100 хайкайыстыба ылаа.

Сызгы хакатын тулдарыга үлэни ыылаткыда, үрдөөн иштээн кыһаа сайыннарбыккын. Ол иһин саха сызгытын боруодатыч уолна көрүгүн тэһиһэр-уһаһар сызгы суббуһунарыгар ураты усулбуһулары тэһиһиһитин. Илээн сиппэһиһэн саха сызгытын бастын боруодатын салгыы сайыннарар иһиһиһэн бастын көрөһө-хөрөһөһө сударыстыба иһиһиһэн айбуһу тэһиһиһэн бөлөһөн-нар. Ону сэрэ, аһыһар сызгыны 3 сааһыһар дьөрө иһиһиһэн суббуһу көрүһиһэр.

Бишр сахмай наадалах хайрсахан сэлгэны итгилз каадыры – сэлгэлхиттары бэлмизэни булар. Ол күрдүк 2017 сэлгэ Хангага улуусуар “Бэртэ сэлгэ собуута” – оросуубулукэ бишр бастын хайраайастыбатын бастыгар сэлгэны үзүрдэн итгилз каадыры бэлмизшр, үзүртэр уонна идэтин таһымны үрдүтэр килти арыйдыбыт. Быыл итгилз үзүртэр килтиэри оссо Оймкоон улуунун “Томор” тыа хайраайастыбатын производствений кэтрэтибни бастыгар уонна Бүлүү бөлөх улуустарга ансан Ньурба улуунун “Чаллада” тыа хайраайастыбатын производствений кэтрэтибни бастыгар арыйастыт.

Саха нуорутугар – сыгыныны илтиһи үгэс буолбут үгэс көрүнэ эрэ буолбатах, бу – үлэлэри үлүөрдөөн бүтүтү күнүгэ тиийэн кэлбит билиги кулутурабыт, алаастуу-дьаһканыт сүмүө. Өрөспүүбүлүкэ бу салааны сайынналар дьолун үгэ эһиэхэ, сыгыһыттарга, сүтүкэриллэр. Эһиэ – тыа сирин биэр тутасах үлэһиттэрэ, өрөспүүбүлүкэ ытыахтасар дьоно буолуоһун. Саха сирин дьонун сэрэгитин алаастарын үйүтүт, өрөспүүбүлүкөбүн сайдыыта эһиэ сыралас, кыһаһыыласх үлэһиттиттэн, эһиэтиннэстэх сыгыһыттыттыттан дьаһканы туттунуотасх.

Энэхээс сэтгэлд нээгдэх үлэвч, бодол нэрхэлтгэлтнээр илч-эйвч, алаасхуулуур бары үлчүвч, дэвч-сөрчөлч баясрарчдын!

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана
Егор БОРИСОВ.

Куонкүрс

УРДУК СИТИЊИИ

оросүүбүлүн 105 үнүс төгүлүн
ыгыттар. Быйыт дорубуйа хары-
стабыллы араас тэрип элэргитэн
10 элэр специалист калтырманы
была.

Чурагчылтан онколог-быраас, хирург Андрей Егорович Захаров бу кувкуруска юлтан финалга кыарбитз уонна «Лучший молодой врач-хирург» дигэн номинацияны ылары ситисте. Маны таһынан Андрей Егоровичка доруубуйа харыстабылын идэлээх сойуустарын өрөспүүбүлүкөтөдөҕү кампизатэро «Лучший профессиональный активист» дигэн анал ааты туттардылар. Онон элор быраастар үрдүк ситиһини түгүн элэрдэлиһибит.

Машиндэг ухаан түнүүлснээр эг
араас хайвсхаларын үзүүлэлт
чөдөн үрдүктүг аагтарг ычгтарг
двухпыт нинхигэ сайшальбыгг
кэрэглэлг.

«СО» курн.

Аасыт нидишэ Сая
Өрөспүбүлүктүн Бичат прави-
тельствоһун уонна Доруобуйа
харыстаһынан министрлэриһи
һотун тарыйыһарынан, ээр быраа-
стар ортолоругар «Профессия –
ЖИЗНЬ» дииһи күөһүрүс бусуһа
ааста. Бу күөһүрүс

Үөрэх

Кулун тутар 15 күнүгэр Чурапчыгаады колледж бэлэтыгар хаһыда төгүлүн быһылылар «А - сварщик» Илин энэр улуустар зонаһыай куонкурустара өлүс тэрээһинигэтик бүөлүн ааста. Хаандыгаттан, Алларла Бөгстөүхтэн, Уус Алдантан, Ойулуунтан, Чурапчыттан устудуоннаар уонна улахан дыни кыттыыны быһылылар.

«Я - сварщик» куонкуруска

Күрәккә, орто үөрәк кыһаларыгар үөрэнэр устулу-уоннар эрэ буолбакка, араас тэриктээбэ үтэллэр-хамсылы сыһынар анал идэтэккэр эмиз кэлэн, тус кыахтарын холонон көрдүлэр. Түмүккэ, устулу-уоннар ортолоругар Егор Тлатонов (Уус-Алдан техникума) 1-кы миэстэ, Ваня Гоголев (Уус-Алдан техникума) 2-с миэстэ, Петр Филиппов (Чурапчытаабы кыһедж) 3-с миэстэ буолулар. Үлөһиттэр ортолоругар Михаил Кыһаааров (Хааһылаагабы горно-геологическай техникум мастара) 1-кы миэстэ, Егор Трофимов (Чурапчы, «Хатан» ХЭТ) 2-с миэстэ, Иван Трофимов (Чурапчы, «Хатан» ХЭТ) 3-с миэстэ буолары ситистилэр.

Хамаанданан күрәктэһин түмүтэр кыайылыааһынан «Хатан» ХЭТ (дирэктэр В.Д. Симцев) ааптаһа, 2-с миэстэбэ Чурапчытаабы олук-дьаһах хомунаальнай хаһаайыстыба (дирэктэр Г.С. Александров), 3-с миэстэбэ Уус-Алданнаабы техникум типистилэр.

Анал номинацияларга «Элэр сүкүһү» аапты Хааһылаагабы горно-геологическай техникум

мнэстэ, Егор Трофимов
(Чурапчы, «Хатан» ХЭП) 2-с
мнэстэ, Иван Трофимов
(Чурапчы, «Хатан» ХЭП) 3-с
мнэстэ бүсүлэри ситиспэтэр.

Хамгаалдаггүй хүмүүстэй хүчтэй
түмтэр кыйаагддаггүй
«Хатан» ХЭТ (диржигээр В.Д.
Синцев) аагтаниа, 2-с мнэгтээр
Чурагчгаагддаггүй
хомунальнай хааагддаггүй
(диржигээр Г.С. Александров),
3-с мнэгтээр Уус-Алдангаагддаггүй
техникум тигишгээр.

Анал номинаци-визарта «Этер свиршино» аагы Хашидыгатаагы горно-геологический техникум

устудьуона Артем Михайлов
оттон «Сыбаржаланан»
технологиятын баһалат теорети-
на» апы Адираш Бостэк тран-
спортнай техникуму» устудьуона
Виталий Фединцов ыһылар.

Семён ЖЕНДРИНСКИЙ

Спорт

Хотугу многоборьега — оёолорбут ситиһиилэрэ

Кулун тунар 6-10 күндөригэр Хитгы-Мансийскэй автономнай уокругка Россия чемпионатыгар хотуту многоборьега чемпионат ыытылына. Саха сириттэн 13, ал иһинэр Чурапчыттан 5 спортсмен тийэн кэллэни: Петр Осипов – итэриннэл-оскуола П-с кылаһыны үөрэнэчигэ, Алексей Сазонов, Петр Промыскай, Айаһа Никитина, Алена Луковцева.

ЧГФКСИ устудьуйнара. Тренеригэн Хотуту многоборьба Россия уонна Саха сирин спордуу маастара, Оҕо спорттуйаар оскуолатын (ДЮСШ) тренери Альберт Федорович Иванов иһинэ бара сыһытта.

Бу күрәстәнигә Александр Сазонов бие көрүм түмүгүнө Россия чемпионы буолары ситисте. Дьахталарга Алена Луконцева 2 километрити суурууга 1-кы миҥэстэ, миэмыктаны быраатынга 3-с миҥэстэ буолла. Оҕолорго Петр Охлопков нэартанан ойууга 475-тэ ойкон, Россия чемпионы буолла. Петр Прудский уонна Айаана Никитина, Алена Луконцева Россия уонна Саха сирин спордун миастарын нүмүрмэтин тоторуллар.

Уопсай түмүгүз Саха сириян хамаандата 2-с миноэтэ буолла. Түтүннөн туһанаан, улуустардаагы спор управлениелар, начальник В.В. Лукинна, Ого спортивнай оскуоланын дириэктэринэр Дь.В.Егоровка уонна Хотугу мингоборье федерациятын боссардотоллор А.И. Корвинна спортсменнар дириг махталларын тиэрдиэлэр.

Салгыт манньк састааппах Мэнэ-Ханагаас улуутун Майа сэлэниелэринэр ыытыллыбыт өрөспүүбүтүк чемпионатыгар кылаанылар. Онно Петр Охлопков оҕолорго 3 миноэтэ буолла, нэртанын ойуута 620-тэ ыстанан, сана рекорд оҕолорго, Алексей Сазонов эр дьонго (суббама 1.

кы миестэ, сүтээн бырадыыта 2-с миестэ, наарганы ойуута 1-кы миестэ уонна 5 көрүг түмүгүнэн кыайылыах бусту. Дьахталлара Айаана Ниволтина куобаха 3-с миестэ, сүүрүүгө 3-с миестэ, наарганы ойуута 3-с миестэ, уопсай түмүккө 3-с миестэ буолары ситистэ. Елена Луковцева сүүрүүгө 1-кы миестэ бусту. Петр Прудский куобаха 2-с миестэ буолары ситистэ.

СЕМЕН ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Уйгу кыһата

Уйгуну-бийаны дэлэтин – барыбыт сорукуут!

"Чурапчы" ТХПК "Сага олох" хайжааа ыйга биирдэ тахсар анал сыһарылта

СЫЛ САБАЛАНЫЫТЫГАР ҮЛЭ ТЭТИМНЭЭХ

"Чурапчы" кооператив үүтү соботуопкалааһын икки ыйдаах быланын 94,5 тоннанан аһара толордо. Бу күнүргэ ныйрэй төрөөһүнэ элбээн, туттарар үтү күнүтэ эбиллэр. Билинни турулунан күнүтэ 7,5 тонна үтү тутуллар. Туттарбыт дьон ааспыт сыл ахсыннылаабы, бу сыл тохсуннулаабы харчыларын ыллылар. Тэрээһиннээх хаһаайыстыбаларга абаанса харчы бэрилинэ. Муус устар бүтүүтүтэн үтү маасабай тутуу сабаланыада билин арыы сыахтара өрөмүөннэнэн, ыраастанан үлэлииргэ бэлэмнэр. Мындааайыга гранынан үлэбэ киэрэр арыы сыагар сыр оноһуутун боруобалыахтара.

Сыллы кыстыгар ыарахаттар үөскээнэр бу күнүргэ үксүлэрэ

аһатыыга тураллар. Зернофураж абаан түнэтиигэ кооператив элэтинэстээһинэн ананан үлэлиир. Барыта 86 тоннанан абаанан Тыва хаһаайыстыбатын управлениетын сайаалкатынан түнэтилинэ. "Сайсары" АО-тан 100 тонна комбикорм абаалылан үтү суотутар бэрилинэ. Хатас сибииннэ иитэр комплекстан 500-чээк сибииннэни абааларга дуогабардаһан сотору абаалыахтара. Нэһиликтэр дьаһалталарын тыва хаһаайыстыбатыгар специалистара мистээбэ ким ыларын билгэн испиһтэк түһэрэллэрэ эрийиллэр. Эбии үл-харчы булаң, улуус кииниттэн ыраах баар Соловьев, Арылаах, Чакыр нэһиликтэригэр саас, сайын үлэлиир уматыктарын тиэрдэрэ быланыналлар.

Кулун тутар 11 күнүгэр Мэнэ Ханалас улуунун Тумул бөһүөлүгэр Т. В. Дюжмина базатыгар Ил Дархан Е. А. Борисов, Правительство чилиэтэрэ кыттылаах ким улуустар тыва хаһаайыстыбалар управлениетын специалистарыгар, бааһынай хаһаайыстыбалар салайааччыларыгар, тыва хаһаайыстыбатын бордуюксуйатын онорон таһаарар тэрилтэлэр үлэһиттэригэр аналлаах муньах буолла. Итиннэриин Мэнэ Ханалас улуунун баһылыга Н. В. Старостин, Т. В. Дюжмина онордулар. Элбэх бордуюкс киирэн элэиттэнэ. Сыл-соруу кыһааһынан онорон таһаарыы кээмэйин улаатыннарыыга үлэһитин туруорулунна. Үтү астааһынна (переработка) арыыны оноруунан

үлүһүйбэкс цельномолочной, кисломолочной бордуюксуйаны онорууну элбэтэрэ былларылына. Сыр бордуюксуйагар сүөгүтэ, сылтта суох эрээри хоруһаны бас билэе арендаааччылары хаттаан көрөргө элбэх этии киирдэ. Н. А. Аржаков үтү туттарааччыларга төлөөһүгө анаан абаанса үбү биэрэрэ туруорула.

Ынах этиң, убаһаны улахан сыллы этин туттарыыга субсидия көрүлүөү. Кооператив 500-тэн тахса төбөү дуогабар түһэристэ. Бу ый бүтүөр дээрэ дуогабар салты түһэриллэр. Ынах этигэр биер киллэбэ — 400 солк, убаһада — 370 солк, улахан сыллыга — 315 солк төлөнөр.

Быйыллы сылы, көстөрүн курдук, ситиһилээхтик сабаалаатылар. Ылбыт тэтими ыһыктыбаа, өсөө таһаарылаах үлэни багарыабын.

“Чурапчы” ТХПК 2017 с. Правительство соруудабын толоруута

Наименование	ед. изм.	план 2017 г.	факт 2017 г.	разница от плана	% вып.	факт 2016 г.	2017 г. к 2016 (+ -)
Заготовка молока	тонн	7581,0	7594,40	13,40	100,18	7584,10	10,3
Цельномолочная продукция	тонн	2005,0	1948,12	-56,88	97,16	2132,70	-184,6
втч из цельного молока	тонн	2005,0	1948,12	-56,88	97,16	2039,28	-91,2
Масло сливочное	тонн	231,8	236,11	4,31	101,86	235,30	0,8
в.тч СХПК "Чурапча"	тонн	202,6	221,90	19,30	109,53	221,08	0,8
в.тч ПО Маарыкчаан	тонн	13,4	14,21	0,81	106,04	14,22	0,0
Мясо всего	тонн	211,2	181,23	-29,97	85,81	127,62	53,6
втч говядина	тонн	137,1	120,63	-16,47	87,99	100,76	19,9
жеребятна	тонн	68,6	49,76	-18,84	72,54	17,07	32,7
конина	тонн	6,1	10,83	4,73	177,61	4,39	6,4
Мясные полуфабрикаты	тонн	30,0	49,17	19,17	163,90	36,34	12,8
Колбасные изделия	тонн	20,0	32,88	12,88	164,40	27,34	5,5

ҮҮТҮ СОБОТУОПКАЛААҢЫН ИККИ ЫЙДААХ ТҮМҮГЭ

Үтү ыһынна быйыллы сыл былана 7600 тонна. Сүөгү төрөөһүнэ сабаланын, үрүн илгэни ылыы көрдөрүүтэ күнүтэ үрдүүр. Ол курдук икки ыйга 135, 9

тонна быланнаахпыттын 230,5 тоннанан толордубут. Ордуу үчүгүйдик быланнарылтан 23,1 тоннанан аһарбыт Болугур, 19,3 тоннанан аһарбыт Одьулуун,

13,64 тоннанан аһарбыт Чакыр, 11,1 тоннанан аһарбыт Алабар нэһиликтэрэ үлэһитлэр. Олунуу ыйга 96,7 тонна ынар быланын 167,4 тоннанан ынар быланын 173,1 бырыһыан толорулунна. Алабар, Чакыр, Одьулуун, Болугур нэһиликтэрэ ордуу үчүгүйд көрдөрүүлээхтэр. Мөлтөх үлэһиттэринэн Болтоно, Кылаанак, Хайахсыт, Чурапчы нэһиликтэрэ буолаллар.

Наслега	План 2018 г.	за отчетный месяц 2018 года						за январь - февраль 2018 года				
		февраль		(- +) тонн	в %	Закуп 2017 г.	2018г к 2017 г.	за I - II 2018 года		(- +) тонн	Закуп 2017 г.	2018г к 2017 г.
		план	факт					план	факт			
Алагарский	383	4,88	13,82	8,94	283,2	13,67	-0,15	6,86	18,046	11,19	18,443	-0,397
Бахсытский	329	4,19	4,92	0,73	117,3	9,11	4,19	5,89	4,915	-0,97	13,155	-8,239
Болтогинский	317	4,03	0,00	-4,03	0,0	5,05	5,05	5,66	2,338	-3,33	5,055	-2,717
Болугурский	642	8,17	22,21	14,04	271,9	13,58	-8,63	11,48	34,667	23,19	22,160	12,508
Арылахский	294	3,73	5,00	1,27	134,1	5,97	0,97	5,24	7,864	2,62	10,824	-2,960
Кытанахский	273	3,47	1,91	-1,56	55,2	6,25	4,34	4,88	2,527	-2,35	9,018	-6,491
Мугудайский	513	6,52	7,64	1,12	117,3	11,54	3,90	9,16	11,057	1,89	18,807	-7,750
Ожулунский	626	7,96	21,69	13,73	272,5	12,48	-9,22	11,19	30,532	19,34	19,078	11,454
Соловьевский	545	6,93	13,99	7,06	201,9	13,85	-0,14	9,74	13,991	4,25	14,680	-0,690
Сыланский	791	10,06	16,24	6,18	161,4	23,37	7,13	14,14	22,104	7,96	35,322	-13,218
Тепейский	325	4,13	7,66	3,53	185,5	8,86	1,20	5,81	9,921	4,11	13,848	-3,927
Хадарский	408	5,2	5,04	-0,16	96,8	5,80	0,76	7,31	6,855	-0,45	8,711	-1,856
Хатылынский	373	4,74	11,05	6,31	233,1	7,31	-3,74	6,66	14,937	8,28	10,410	4,528
Хаяхсытский	330	4,2	2,40	-1,80	57,1	6,46	4,06	5,90	3,011	-2,89	9,357	-6,346
Холтогинский	673	8,57	14,29	5,72	166,7	18,85	4,56	12,04	20,585	8,54	26,860	-6,274
Чакырский	460	5,85	15,99	10,14	273,3	18,26	2,27	8,22	21,863	13,64	25,868	-4,005
Чурапчинский	319	4,09	3,57	-0,52	87,2	2,71	-0,86	5,75	5,289	-0,46	4,177	1,112
по улусу	7600	96,72	167,42	70,70	173,1	183,12	15,71	135,93	230,502	94,57	265,771	-35,269

БАСТЫН ФЕДЕРАЦИЯ ААТЫН ЫЛЛЫБЫТ

Ааспыт 2017 сыллааха Чурапчы улуунун сүүрүк аттара өрөспүүбүлүкэ иһигэр Ытыллыбыт сүүрдүүлэргэ олус бэркэ кыттыбытара. Кыайылаабынан тахсыбытара. Бу ситиһилэргэ улуустаагы ат спордун федерацията (председатель "Чурапчы" ТХПК салайааччыта Н.А. Аржаков), кооператив коллектива килгэрсибит кылааттара улахан.

Мейн-Конг.

Кооперативтан сүүрүк аттары дьарыктыыр, көрөр-истэр үлэһиттэргэ сыһарыллан Василий Петрович Чингинов үлэлэһэр. Кини оотуругаабыта буолбут былырынны сыл түмүктэрин таһаарар өрөспүүбүлүкэтээри ат спордун федерациятын муньабын түмүгүн билиһиннэрэр.

Муньах кулун тутар 9 күнүгэр өрөспүүбүлүкэтээри ат спордун федерациятын (салайааччы И. И. Слепцов) тэрийиитинэн буолла. 2017 сыл түмүктэрин ооруктары 2018 сыллаагы сүүрдүүлэр былааннарындыулластылар. Бигили улуустут хас да номинация хаһаайынан буолла.

Ааспыт сыл түмүгүнэн "Бастын ат сүүрдүүлүн федерацията" номинацияны Чурапчы улуунун федерацията ылла (федерация салайааччыта Н.А. Аржаков).

"Бастын тренер" номинация — Дмитрий Солюс.

"Бастын жөкөй" — Василий Брызгалов.

"Ат спордун энтузиаста" — Иван Харлампьев.

"Бастын хаһаайыстыба" — "Чурапчы" ТХПК.

"Бастын аҕалыгы ат" — Мейн Конг.
"Бастын стайер" — Тускул.
4 саастахтарга бастын ат — Тускул.
Аттарбыт ааспыт сылта сүүрдүүлэргэ кыттыларын туһунан "Сана олох" хаһыаттыгыгар суруйалаабытыт. Номинацияга тиксигит аттарбытыттан ураты Санта Люсия, Байтал, Диллингер улуус хамаандатыгар кирсэн кыайыга кыттыспытара Маныаха жөкөй Анатолий Кулинин оруста эмиз улахан.

2018 сыллаах календарнай былаан ылыына Барыта 19 оурдуу буолара былаанналар Итипэртэн улаханнарын Ил Дархан бириһигэр, Дерби, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Провительствотун бириһигэр.

Правительство бэрэссэдээтэлин бириһигэр, Ат сүүрдүүлүн федерациятын кубогар, Тыва хаһаайыстыбатын министриһигэр бириһигэр, "Лэзги" кубогар оурдуулар буолуохтара. От ыһын 7 күнүгэр улуустутугар "Чурапчы" ТХПК бириһигэр оурдуу ыһыахтыт.

Бигилин конюшняга 7 борусда, 3 саха аттара кыстаан тураллар. Туруктара үчүгэй, астар-үөллөрө хаан-ыллар. Үөһэ элгитибит оурдууларга былааннаан кыттыахтара.

Тускул.

Санта-Люсия.

Кондитердар астара-үөллөрү минньигэс

"Чурапчы" ТХПК бородууксуйатын дьон-сэргэ хамаатык атыылаһар. Онуоха онорон таһаарар бородууксуйаларын хаачыстыбата, араас элбэх көрүнэ быһаарар оруулаах. Биир оннук үчүгэй үлэлээбизинэн кондитерскай сыах буолар.

Мин кинилэр үлэлэрин-хамнастарын билсэ тийимбэр, үлэлэрин үгэнигэр сыгыдаппара. Сыах иһэ минньигэс ас сыһанан дьарыйара. Сэбидиһиссэй биоплетеннэ сылдыар буолан, кэпсэтибитигэр, үлэлэрин тохтоппохо эрэ бары кыһыннылар.

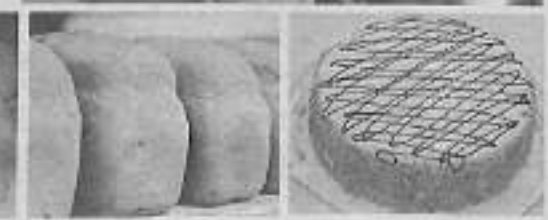
Бу сыах 2016 сылтан кластернай сайдыы территориятыгар, федеральнай сурул кыттыгыгар "Быйаң" маҕаһыны ыллары биір дьыаҕа үлэһиттэр. Эрдэ кинилэр сыахтарыгар "Артыс" кафе баара. Манна кэпсэллэригэр кооператив хонтуруотун атыгар үлэлээбит объектарыттан туттубут оборудованиеларын илдьэ кэлбиттэр.

Бигилин тердүө буолан үлэһиттэр, иһи киһи уопускаа сылдыар. Сэбидиһиссэйинэн быйыл атырдыах ыйыттан Анастасия Осипова ананан үлэһит. Шеф-повар Константин Седагишев бэрэки, чебурени, пицца оҥо астыыр. Оттон кондитердар Анастасия Платонова, Варвара Каженкина, Елена Кононова хлебобулочнай оһоһуктары — кигиз, лэппиэс, булочка, торт астыылларын таһынан полуфабрикаттары — пельмени, мантыны, голубцыны, рогалыгы оҥо, онороллор. Итипэри онорорго араас мөһийэр, булчууар, буһарар анал оборудованиелар туһанылларлар. Холобур, миксер торт, бисквит, чоһоон онорорго, растопиһа кигиз, булочка, батон буһарылыгыгар, тестомешалка тэстэни мөһийиһэ, духовкалар күнүктэн буһарыга туттуллаллар. Балэмэнэммит бородууксуйалары уурар анал долбуурдар (степлякгар) бааллар. Сыах иһэ сырдык, ыраас.

Бурдуу, буһарарга аналлаах араас специалары кооператив хааныйар.

Бородууксуйаларын кооператив бэйэтин маҕаһынын-арыгар таһааран атыылаһар. Атын да улуустар хото атыылаһаллар. Улуус тас еттугар атыылаһыһа бу сыах бородууксуйатын илдьэ тахсаллар. Туттар ууну "Ыраас уу" сыабыттан аҕалаллар. "Бородууксуйабын хамаатык ылаллар, күннээбинэн тутта атыылаһан иһэллэр. Аспыт-үөлүт хаан-ыстыбата үчүгэин, ингэмтэллэрин, минньигэһин хайыыллар, махтаналлар. Ити үлэһиттэригэр куус-көмө буолар, өссө үчүгэйдик үлэһиттэригэр кынаттыр", — дьэн үөрөкөтө кэпсигиллэр.

Хаһыаттыгыгар Ый аайы таһаарыллар "Уйгу кыһата сыһарыга" "Чурапчы" кооператив бастын үлэһиттэргэ таһаарыллаллар. Итиннэ кооператив салайар, атыһ-эргиз, атын да салаалар үлэһиттэрин сэргэ рабобайдар (буойуна

ИННОКЕНТИЙ НИКИТИН—БАСТЫН ҮЛЭНИТ

үлэһиттэргэ, маҕаһынын рабобай-дара, хаһыагдар) салапта рекомандациятынан сырдатыллар. Бу сырыга кооператив мин базатын хаһыагара Иннокентий Дмитриевич Никитин туһунан суруллар.

Иннокентий Дмитриевич биір уопсайга олорорбунан билэбин, атыһабыт. Дьэһигэр уотугар бэргээхэй туттуулаах-хаттылаах, чиксэ хаһаайын, дьэһ кэргэн аҕа баһылыгын быһылынан сыаналыһыһын.

Хаһыаха тахсабын дьэн Ыйтапастым, кэпсэтибит. Киним бэйэтин үлэтин-хамнаһын туһунан уһата-кэнэтэ барбаһа, бэрт сэмэйдик бигилиһнэрдэ.

Иннокентий Сыһан орто оһуолатын бүтэрээт, олохтоох отделениега рабобайынан үлэһити кирибит. Араас үлэлэргэ — кыһынын от-мас тэһийитигэр, сайын оһо үлэлээбитэ. 1978—1980 сс. Ытык изин тоһорон Сэбидиһис Армия кэһитигэр сулуспаабыта. Этэннэ сулуспаалаан эриппэн кэлэн, Сыһан отделениетын Бэра уһаастагар фермага үлэлээбитэ. Соһуостар Ыһыллыгыларыгар "Тэһим" баһынай хаһаайыстыбаны тэһинэн суһу, сыгыты иһиһитинэн дьарыктаммытара. 1983 сыллааха бу хаһаайыстыбаттан араһсан, аймахтарыһын "Бэс" дьэн баһынай хаһаайыстыба буолбуттара.

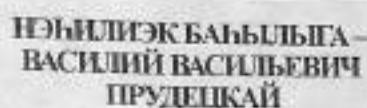
2011 сыллааха улуус минигэр көһөн кириһэн "Дабан" маҕаһынынна хаһыагарынан рабобайынан үлэлээбитэ. 2013 сыллааха бигилин үлэһити "Чурапчы" ТХПК мин базатыгар хаһыагарынан үлэтин саҕалаабыта.

Хонусуһунайыт кооператив хонтуруотун, үтү астыыр соһуоту, хаһыагы сыаһын, 2 уопсай дьэһини, гараһы сыһытар. Мин үлэһити кириһтэр, хонусуһунай дьэһтэ сана үлэһэ кирибит этэ. Иһи объектары сыһытар оһоһтоох. Ону таһынан паровой оһоһ баар. Туһунан дьэһлээх. Соһуоһа үтү, ууну сыһытар. 4 оһонанан биірдиһиһи суһуһанан турабыт. Мин Иван Демешин, Алексей Варламов, Гаврил Никитин үлэһиттэригэр Чохтутун Харбалаахтан аҕалаллар. МТЗ-82 тыраахтар хомусуһунан иһирдэ анһан биһэр. Дьэһит-уоптут үлэһиттэргэ таһыгаһаах, уһулуһуһа үчүгэй, өрөһүөнү сыһыта ыһаллар, бэйэбит даһаны кыра буоллар. Тэһиниһиттэн дэһтэн-оһолтон сэһэһтээх буһууга маһдыи Тэһиттэһиттэргэ Ыһыллар араас дьаһалларга кытабыт. Коллективныт көһтөөх, түмүдүлээх, — дьэн сэһэһтир Иннокентий Дмитриевич.

Оттон кооператив салаһыта объектар сыһаастарын, тонну-хатыы таһаарылыһатын, старшай хаһыагар Иннокентий Дмитриевич Никитин үлэһиттэргэ эһиһиһтээһин, араһтээһин баһиһтир.

Баһаһалары баһиһтээх Алексей СЛЕПЦОВ.

"БИИР СОМОҶО"

2015 сылтан төрөөбүт дойдутатар
Хайхаһыт нэһилигэр баһылыгынан
талыллан үлэһини-хамсыы сылдьар.

Австыг сылга отголхун былаанын толоруу 91,3% тэнцэтэ. Былаан

Дээдэ, илн курдук, бидний нэвчилжэвчлүүлж
тээ хайгаайхыг багын сайнхныг
тууламьт үл-хамнас утумнахыг
ыгпылар. Сүрхүбүт, сүлгэыг хыстыг
эгэнгэ турууларын туулар бары түмэн
бийргэ үлэнибит. Кэгр сүл уйгулаах -
бийлаах буслун. Була барыгтыгар
доруубайны, үлэнигэр-хамнахыгтар
сүлгэыг багараыг.

Васильий БОРИСОВ
стыбатьи специалистна

юйнин нийтлэг программаныг, олон нэгд болгууруулах аргаас уялбарчилж бусадныг 2010-2011 сэлтэн «Алмас сайлм оюу» программа онорон зогзж бигд, дээрхдээх, сайлмилжээ, донто-сэлтээ эгнээх, сайлжээх сайлмилжээх, үлгэр-хамжээх сайлжээх, чогон-нэгд оюу үүрэгтэй, нэгдэн тэлээр сайлжээх-соруулах үлгэр сайлжээх, 2015 сэлтэн уул оюу нийтлэг сүүл болжмолуу ууан «Эр санаа-ланын оюу» программилжээх үлгэр үлгэр-хамжээх турар. Үлгэр хамжээх үлгэрлэх байлмилжээх-спортив-ний, гэрлэлжээх-пиротомилжээх, «Уул Уул» уулалтар түмүүлсүүл ММ.Поиссеев, А.Н.Филиппов нийлэн-сүүлжээх үлгэрлэх. Ол курдуу бары бириг түмэн, оюуруу оюу

Оскулабыл үгэсэ кубулуйбут сыл ахсын ыһтар
лыһаһтардаах.

"Толон-нарийн турбаа, харса суух үзлээн симигтэйгээ байгуулин көрлээн ийин. Бийнц, савалар юмтэй да илээхлэг суух, төрөөбүт дойбулутар ийинэ күеңгэ ийгээсээхлэг. Эийнц ычлал оролутар үлэв юушйин!!!"- дээн түмүс туттар юйибит. А.П.Иглархоноэ элгит пьеларын тулалц, бийнц оюолорбүт дойдуларын ааль аататар үүеүеңгээк дээн, сава сарыннара үүтөн-сайдн тэх сьехаста дээн бигэ эрхитгэлт!

СА КУЗЬМИНА
ЛИТЕРАТУРНИ ИНТЕРВЮ СЪС СОБЛУДИТЕЛЯ

2017 сылга нэһилиэкпит, улууспут, өрөспүүбүлүкэтин Государственный тумыстуттарыга Ил Саха Өрөспүүбүлүкэтин Государственный Министр, Ил Түмэн Государственный Министр аһараа palatа, тын бастаагы боррессатотало Афанасий Петрович Илларионов төрөбүтэ 75 сылын бэллэтэтибит. Нэһилиэкпит кэнигэр А.П.Илларионова аһаммыт өйдөбүннүк сикер астыбыт, «Уунабын сибээн дьөрбөтү» улууска ыһаах, «Илларионов адыһыра» хоһоон аһар, айар оҕолорго кустовой курак, төрөбүтү күтүр аһыаһыны 18-гар оҕуулаа Ил Түмэн депутатара, А.П.Илларионов дьыа көргөнө кыһтыһаах үөрүүтөк, динсикэ, көрсүүтүр ыһтыһыһылар.

Хас бичирдин үөрэх кыштага бийлэ уралдааны үүрэгтэ
Хас бичирдин үөрэх кыштага бийлэ уралдааны 2010 сылга дистри «Туруу»

“АЙХАЛЛАН, ЧУРАПЧЫ!” БЭСТИБЭЭЛ ТҮМҮКТЭННЭ

Байдалыг бэсбиэлд улууспутугар
 биэлэрлэгийг Оро уонна ыччат дьокүрүг
 сайаанарыа сылыгар ананан ыктылынна.
 Онон бэсбиэл сүрүн сорулунан ыччат дьок
 айар толкуйугар, дьокүрүгүг, уус-уран дьары
 гар, талааныгар, эт-хаан эрчимтөөк, чобдик,
 чөл тургутар ураты болломтону ууруу,
 көбүтүүн, өрө таһаарыа бусулута. Бэсбиэл
 бу сорулун толордо. Бэсбиэл икки бөлөхтөн
 ыктылынна: 400-600 нөһүлөөннөөтөөк уонна
 600-тэн таһа нөһүлөөннөөтөөк нөһүлөөктөр.
 Эт-хаан культуурунай хамсааһыны
 көрүүнэригэр – көрдөөк эстафетада, остуол
 тенниһигэр, ханат тардыһылыгар, сахалы
 остуол оонньууларыгар хабыйыка,
 хаамыкада ыччат дьон көхтөөхтүк
 кыһынылар. Ордук үчүгэй болгомохторунан
 Мугулай, Чурапчы, Одьулун, Сылан
 нөһүлөөктөрө бусулутар, кыһылыны
 сурунулар. Күрөхтэһинитэри нөһүлөөктэр
 инструктордара, эт-хаан культуураһын
 учууталлара илгээн-садалаан, тэрийб
 ылытылар. Кинилэрэ тэрийбөр хамыйыһа
 махтаһын төһөөр.

Бастагы Болокхо кенсирлэргэ барыларыгар ыччат дьон кыттылын дуулуур субэ туйгулунан сыналалта. Мугудай, Хатылы нэһиликтэрин ордук чорботон бэлэстнибит. Сана талааннар, сана толорооччулар кытыкытара жүрүксүнө. Босибозл ирдэбиллн быһытынан, кенсир иннинэ, нэһиликтэр уран-уус ыччат дьоннорун онсуктарын быыктакатын тэрийдистэр. Быыктааны үрлүк таһымнастык тэрийбит Мугудай, Хатылы, Алабар, Хонтобо нэһиликтэргэ буолулар. Иккис ирдэбиллэни турбута дыкты, сэтэк, ураты дьобурдуох оҕо кыттыла, чабылхай талаанын көпөрүүтэ. Маныаха Алабар орто

оскуулаптын 1-кы кылаасын үзгөргөчүгө Зоя Дмитриева үнкүүгө, Ошдуулууган 5 саастаах "Күнчөн" уйууаан иттигизгөчүгө Дуулан Дьяконов блокфлейтада Леонид Коен "Алилуия", Стив Уайттер "Ай дакет колд" айымныыларын, барабанга Ариэль Ромирес "Паломничество" импровизациятан ооншоолууа, Хоттороттон 14 саастаах Дрүтус Васильев фортепианода, бейинга уустук айымныылары ооншоон көрдөрүүгө, Сыланг орго оскуулаптын 5-с кылаас үзгөргөчүгө Антон Борисов гитарада "Sound Check" композицияны толорууга туйгун сызанабыллар ыштылар. Атын кыгтыбыт талааннаах оңолор – Мутудайтан 5 саастаах Эрдэн Афанасьев, Чурагчыттан Тиназ Катакинова, Болутурган Айхал, Хатылыттан Изотик Кривошалькин үчүгэйлэр, борт кыранан хаалтылар. Үнүс ирдэбил – 12 ырыалыттан турар эр дьон ансаамблыа А.Е.Филиппов тыларыгар, Е.В.Чепалова матылыбыгар "Чурагчы" дьон ырыаны толоруулар. Бу ырыаны үрдүк сызанага ышлаттылар: Чурагчы, Хатылы, Хотторо, Сыланг ансаамбыллара. Төрүс ирдэбил – хореограф Алексей Аржаков туурорбут "Үйгү" үнкүүтүн 8 кыык, 8 уол үнкүүлүттээк ансаамбыл толорууга "Үйгү" үнкүүнү Чурагчы, Ошдуулуун, Хатылы, Хотторо, Сыланг ансаамбыллара үрдүк сызанага үнкүүлөттүлэр. Атын ансаамбыллар борт кыранан хаалтылар.

Үнсэлхийнэн, бу үнсүү бэстибэллэ сүрүн бэллэгэ буолла, элбөк көстүүм типиллибид, бары даданы олус өрө көтөбүлүн туран үнсүүллэтиэр. Маны таһынан, бэстибэллэ кэнсирингэр, балаһыаннаа быһыһынан, музыкада түөрт көрүнтэн иккинни талан, хоросраһыада үс көрүнтэн икки үнсүүнү талан, фолклорста үс көрүнтэн иккинни талан, таптага үс көрүнтэн иккинни талан.

оригинальнай жанрга түрөт көрүнтүш биири талан, ыңчаат субъектуураалыгтан үс көрүнтүш биири талан, барыга жибөөн, 13 нумарга жак кэсиртэр туруорулуунулар, кордорулунулар. Кэсир туруорууттар бастынар: Хатылы (режиссер И.К.Слепцова), Хомтобо (режиссер М.П.Толстоухова), Сылан (режиссер Е.С.Макаров) нэһилэктэрэ. Режиссерскай партитураны Чурапчы, Одьулуун, Хомтобо, Сылан нэһилэктэрэ сөптөөктүк өнөрбүттар. Кэсир программаны, сценарийын, афишаны Чурапчы, Одьулуун, Хатылы, Хомтобо, Сылан нэһилэктэрэ кыйа-хото тулуттар. Кэсир уотун-күөһүн, тыаһын-ууһун Сылан нэһилэктэн оператора Н.Трофимов туйгун сыанаба үлэстэтэ. Үчүгэй сыанаба үлэстэтэр: Мугудай (К.Слепцов), Алабар (К.Лытвин), Хатылы (К.Слепцов), Хомтобо (В.Корякин) нэһилэктэрэ. Кэсир бастыныттанчыларын айтанылар: Мугудайтан Вера Бишова, Ян Толстоухов, Анастасия Афанасьева уонна Чурапчытан Юлия Яковлева, Инокентий Посельский Ырыага бастынар: Хомтобо (В.Корякин, П.Тарабукин), Сылан (С.Поговцев, Н.Трофимов) нэһилэктэрэ. Үнүүгэ бастынар: Одьулуун (А.Архакс), Хатылы (Е.Заборовский), Хомтобо (Е.Старостина) нэһилэктэрэ. Ордук чорботон, Хатылы үнүүтүттэрин (хорсграф Е.С.Заборовская) баарыгак сөп. Фольклорга бастынар: Чурапчы, Болугур, Хатылы, Сылан нэһилэктэрэ. Театральной көрүнтэ бастынар: Хатылы, Болугур нэһилэктэрэ. Оригинальнай көрүнтэ бастынар: Алабар, Чурапчы, Хатылы, Хомтобо нэһилэктэрэ. Субкультура көрүнтэ бастынар: Чурапчы, Одьулуун, Сылан нэһилэктэрэ. Бу көрүнтэ Хатылы нэһилэктэ калгытбака хаалан, ыстарыттыр очукууну ылан, оһу үчүгэй кэсир баала намыһах баста.

Бэлсигээт арьһыһыттын буолуулар
Алексей Аржаков туруорбут "Уйгу" үтүкүтэ,
бу үтүкүүнү нэһилиэк аайыттан 8 пээрлээх
ансаамбыллар толоруулар, барыта 128 ыччат
үтүкүүлээтэ. А.Филиппов тылларыгар,
Е.Чепалова мапчыбытар "Чурапчы сир сирэ"
ырыаны 12 эр киһи ырыаһыттаах ансаамбыл-
лар толоруулар, барыта 96 эр киһи ыылашта.
Хатыны үтүкүүһүтэрин ансаамбыла, паровист
Анастасий Куприянов (Холбоһор), аҕас-баччы
ырыаһыттар Анна Керемасова, Марфа
Пасмонова, аныгы үтүкүүһүт Сема Ларионов
(Чурапчы), үтүкүүһүттар Анастасия
Контоторова, Саниа Дьяконова (Ойуулу).

ырыныт Виктория Максимова (Сынзат).
Калың-акушарынан дитти ийлер:

Бастағы – Сырттан келгендерге (4,68 баллдан);

Икис — Чурагны нөжилтэг (4.59)
Бодлоох;

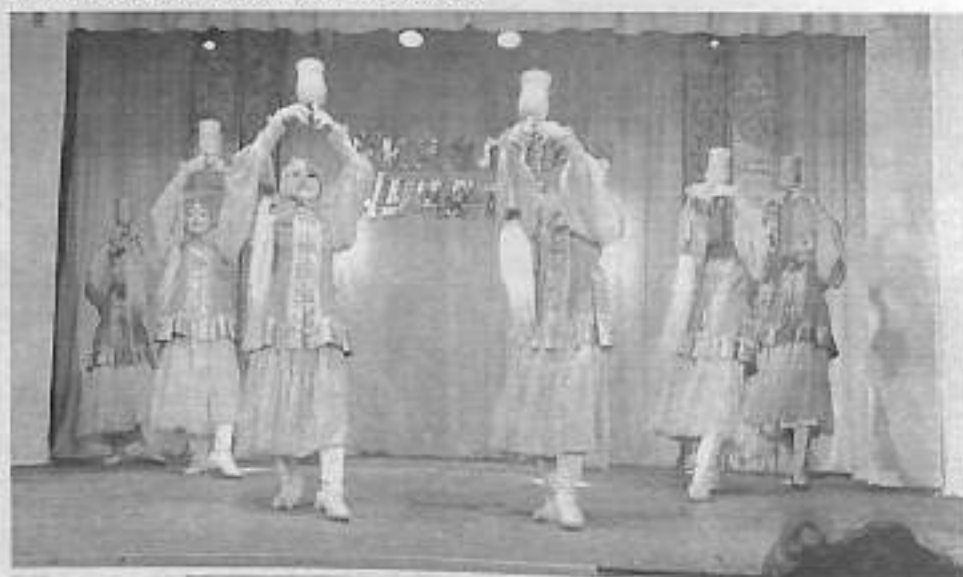
Үнүс – Мугудай урвн Ойуулуун
нгийнхэктэрэ (4.48 бэхилаахтар).

Олус кыгас кэмгэ бэстибэти
тэрэбиннэр, ыһыллыгыгар кыгыгы чол

сүбөзү тардактар бастыг дьоммутугар — спортсменнар, уус-уран көрүү калтыгыштар, тарыктар. Норуот айымныгын дыглырэн бары үлэһиттэр, нэһиэнктэр байлыктарыгар, туустарыг сүөгү салгыттар, спортивийтэр, тэрбиичиллэр, нэһиэнктэр бары түмүктэригэр, дьүүдүгүр сүбөзү үлэһиттэр Н.М. Зоболовскайа, Е.И. Егорова, Г.П. Лыткин, С.М. Гоголевскайа дьиринник махтанбыт. Бу курудук норуот уус-уран айымныг, эл-хаан культуурагын маассабай көрүктөрү, уус-уран самодетельность сайдыгыгар кылаачкытын киллэрэ түмүс, турмуһун!

В.П. ГЕРАСИМОВ.

Чурагны удууны культуурыг салалтатны
фольклортой уншиг культууруудыг
төгвөрлөхтэй салалтатны салалтаархана.

Хайхыг бичээхээ бэрлэлэр графика: 16 ч 00 м. Бичээхээ бэрлэлинээ: 18 ч 00 м. "Сага олох" редакционной-издательской холбооноос 22.03.2018 с. оффитка бичээтэннэ. Типография аадарына: 679670. Чуралны сап., Карл Маркс уул, 26 "а" Индекс: 54907. Хайхыг издэлээ икитэ: оптурдунууука урннэ бэртинээг тахсар.